

Autor: Martí Garcia i Asensi

Títol: *El Pessebre de Pere Moragues*

Fitxa per a l'Exposició Virtual ***Paisatges d'espiritualitat religiosa. Espais i pràctiques s. XII-XVI***. L'Exposició analitza, a través d'objectes religiosos (llibres, retaules, documents, talles, etc.), el seu context espacial i performatiu i les pràctiques litúrgiques, mistagògiques, devocionals o de memòria a ells associades.

<http://www.ub.edu/proyectopaisajes/index.php/ca/experiencies/exposicio-virtual>

Objecte: Figuras de pesebre de Pere Moragues (s.XIV) Real Monestir de Santa Maria de Pedralbes Pedralbes s.XIV.

<http://monestirpedralbes.bcn.cat/es/colecciones/escultura>

Data de finalització de la fitxa: 2017

Breu descripció:

Tres peces d'alabastre amb policromia que constitueixen el nucli essencial del pessebre, d'entre 20 i 30 cm de llargada per uns 7 d'amplada. L'autoria s'atribueix a Pere Moragues.

Assaig sobre el seu context espacial i performatiu:

Aquest conjunt escultòric de petites dimensions era emprat anualment per la celebració del Nadal, amb la confecció d'un pessebre que es mantenia fins el dia de la Candelera, el 2 de febrer. La Nativitat representada amb figures exemptes entronca profundament amb la devoció cap a Sant Francesc a qui se li atribueix la realització d'un primer pessebre (performatiu i vivent) al bosc de Greccio l'any 1223. Evidentment, aquesta obra atribuïda a Pere Moragues també ens remet a la gran importància que rebé el culte a la Mare de Déu (Castellano, 1998). Vèrtex de la vida cristiana medieval, la figura de Maria generà una gran atracció per la seva imatge de mare – verge, convertint-se en un model per a tothom, cosa relacionada directament amb l'augment del control social de l'Església a partir del segle XII (Duby, 1982). Ara bé, si tenim en compte l'actitud que ens mostra la figura de Sant Josep en comparació amb la de la Mare de Déu, trobarem molt més interessant aquesta petita escultura que no pas la de Maria. La seva posició semiagenollada denota una possible actitud performativa d'adoració de les monges davant de l'obra durant l'Epifania. Aquesta posició clarament diferenciada ens podria remetre directament a la imatge cortesana del món i a la feudalització de la religió (Ruiz-Domènec, 1984), Sant Josep semiagenollat davant del seu senyor en actitud vassallàtica.

Les monges clarisses establiren ben aviat la costum d'adorar la imatge del nen Jesús dipositat a un bressol o a una menjadora i ricament abillat, duent a la pràctica la iconografia que es recull a la descripció del nen feta a les *Meditationes vitae Christi*, trobant exemples anteriors de pessebres en tres dimensions a altres monestirs d'aquest orde femení com el pessebre de fusta del Monestir de Santa Clara de Nàpols de 1330 (Castellano, 2005); monestir, d'altra banda, fundat també per una reina: Sança de Mallorca

(Jornet-Benito, 2013). La figura del nen Jesús del pessebre del Monestir de Pedralbes, disposada per anar a terra o sobre una menjadora, presenta una característica que crida molt l'atenció i de la qual no se'n troben altres exemples fins a l'últim terç del segle XV (Castellano, 2005). El creuament de les seves cames en dóna un aspecte que, evidentment, ens remet directament a la imatge de Crist a la Creu. Es tractaria, doncs, d'una imatge amb una funció de caràcter mistagògic que convida a la contemplació en la que trobem el nen acabat de néixer en la mateixa posició en la que morirà, el nen, per tant, ho conté tot, el principi i el final, l'encarnació de Déu, la pregona concepció cristiana de la vida (Castellano, 1998).

La teologia essencialment cristocèntrica de Santa Clara, que situa la figura de Crist a la Creu i de la Mare de Déu al centre del seu pensament, ens dóna moltes pistes per entendre el tipus de devoció dedicada al pessebre, del qual, òbviament, Jesús n'és el centre. La posició de les cames del nen Jesús, completament connectada amb la passió, es podria explicar a través de les *Meditationes Vitae Christi*, a les quals s'hi indica que les religioses havien d'anar llegint els textos de la passió de Crist, interioritzant-los fins a reviure els passatges com si s'haguessin viscut en primera persona i també com a ensenyança: si Jesús havia patit tant a la creu per a elles, bé havien de tenir un comportament a l'alçada d'aquest sacrifici (Sanjust, 2010). A través de la contemplació visual les escenes havien d'ajudar a les monges en aquest exercici de meditació (Castellano, 2013). És obvi que la imatge sintètica de nativitat-adoració, que s'imposaria a partir de les visions de Brígida de Suècia (Castellano, 2005), i que trobem al Monestir de Santa Maria de Pedralbes no és, en cap cas, una imatge de la Passió de Crist, però també és evident que la posició de les cames del nen ens hi remet directament (Boerner, 2004). Així doncs, les pràctiques devocionals dutes a terme al voltant de les figures del pessebre d'alabastre podrien estar relacionades amb la concepció de la Nativitat i la Passió com una sola cosa (Sinanoglou, 1973), com un cercle tancat i obert alhora, que introduïa a les monges en les pràctiques mistagògiques prèviament al cicle de la Passió.

Actualment trobem aquest conjunt escultòric a l'antic dormitori del monestir reconvertit en museu, tot i això sabem que amb anterioritat aquestes tres figures es trobaven a la capella de Sant Miquel (Bassegoda, 1978; Escudero, 1988). Amb anterioritat no sabem on estava situat, tot i que si s'hagués trobat a la capella de Sant Miquel això concordaria amb la pràctica que he descrit al paràgraf anterior, ja que trobaríem el pessebre a sota de les imatges de la Passió pintades per Ferrer Bassa. Com sabem, les dones en el marc de la clausura utilitzaven l'art i l'arquitectura com a vehicles per a la pròpia expressió, fent servir les imatges per a desenvolupar i mantenir una espiritualitat que anava més enllà de les normes preestablertes i que les ajudava a transformar-les (Hamburger, 1998). Això encaixaria amb el tipus d'activitat performativa que creiem es duia a terme al voltant del preciós pessebre conservat al Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes.

Bibliografia:

Anzizu, Eulàlia; *Fulles històriques del Real Monestir de Santa Maria de Pedralbes*. Barcelona-Sarrià, 1897.

Bassegoda, Joan; Guia del Monasterio de Pedralbes. Ed. Nuevo Arte, Barcelona, 1978.

Boerner, Bruno; "Le rôle de l'image sculptée dans les couvents féminins allemands a la fin du Moyen Age.", Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, Vol. 162, Núm. 1, 2004, pp. 119 - 132.

Castellano, Anna; "El projecte fundacional del Monestir de Santa Maria de Pedralbes i el Palau de la reina Elisenda de Montcada a través de dos inventaris del 1364.", Anuario de Estudios Medievales; Núm. 44, 1, 2014, pp. 103-139.

Castellano, Anna; "La reina Elisenda de Montcada i el Monestir de Pedralbes, un model de promoció espiritual femenina al segle XIV", a GARÍ, Blanca (ed.) Redes femeninas de promoción espiritual en los Reinos Peninsulares (s. XIII-XVI); Ed. Viella, Roma, 2013, pp. 109-130.

Castellano, Anna; "El Monestir de Pedralbes. Un relat femení de la història", L'Aveng: revista d'història i cultura, Núm. 396, 2013, pp. 32-43.

Castellano, Anna i Nicolau, Antoni (dir.); Pedralbes: els tresors del monestir. Ed. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2005.

Castellano, Anna; Pedralbes a l'Edat Mitjana: història d'un monestir femení. Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat, 1998.

Castellano, Anna; Origen i formació d'un monestir femení: Pedralbes al segle XIV, 1327-1411. Ed. Publicacions UAB, Bellaterra, 1996.

Escudero, M. Assumpta; El Monestir de Santa Maria de Pedralbes. Ed. Nou Art Thor, Barcelona, 1988.

Español, Francesca; El gòtic català. Ed. Angle, Manresa, 2002.

Español, Francesca; "L'Univers d'Elisenda de Montcada i el seu patronatge sobre el Monestir de Pedralbes.", Lambard: Estudis d'art medieval, Núm. 25, 2013-2014, pp. 9-35.

Hamburger, Jeffrey F.; The Visual and the Visionary: Art and Female Spirituality in Late Medieval Germany. Ed. Zone Books, Nova York, 1998.

Jornet-Benito, Núria; "Sança de Mallorca, reina de Nàpols: la fundació monàstica en un projecte de consciència genealògica i espiritualitat franciscana", a Garí, Blanca (ed.) Redes femeninas de promoción espiritual en los Reinos Peninsulares (s. XIII-XVI); Ed. Viella, Roma, 2013, pp. 131-146.

Ruiz-Olalla, Pilar; Aproximació a una institució senyorial eclesiàstica: Pedralbes al segle XVI. 1987.

Sanjust i Latorre, Cristina; L'obra del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes des de la seva fundació fins al segle XVI. Un monestir reial per a l'ordre de les clarisses a Catalunya. Ed. Promocions i Publicacions Universitàries, Barcelona, 2010.

Sinanoglou, Leah; "The Christ Child as Sacrifice: a Medieval Tradition and the Corpus Christi Plays.", *Speculum: a Journal of Medieval Studies*, Vol. 48, Núm. 3, 1973, pp. 491 - 509.

Terés, M. Rosa; *Violant de Bar i Maria de Castella: promoció espiritual i mecenatge*. Ed. Publicacions UB, Barcelona, 2015.